

УДК: 372.881.111.1

Д. Г. ТЕРЕЩУК

МОДЕЛЮВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНИХ МОВЛЕННЄВИХ СТРАТЕГІЙ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Обґрунтовано дидактичний потенціал комунікативних симуляцій в розвитку стратегічної компоненти іншомовної комунікативної компетенції у контексті вищої професійної лінгвістичної освіти. Розкрито поняття комунікативної симуляції, визначено її основні характеристики та аргументовано, що моделювання комунікативної реальності у ході симуляції забезпечить можливість ефективного розвитку іншомовних мовленнєвих стратегій студентів філологічного профілю.

Ключові слова: комунікативна симуляція, іншомовна мовленнєва стратегія, моделювання, драматизація, рольова гра.

Д. Г. ТЕРЕЩУК

МОДЕЛИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИНОЯЗЫЧНЫХ РЕЧЕВЫХ СТРАТЕГИЙ СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Обосновано дидактический потенциал коммуникативных симуляций в развитии стратегической компоненты иноязычной коммуникативной компетенции в контексте высшего профессионального лингвистического образования. Раскрыто понятие коммуникативной симуляции, определено ее основные характеристики и аргументировано, что моделирование коммуникативной реальности в ходе симуляции обеспечит возможность эффективного развития иноязычных речевых стратегий студентов филологического профиля.

Ключевые слова: коммуникативная симуляция, иноязычная речевая стратегия, моделирование, драматизация, ролевая игра.

D. G. TERESHCHUK

COMMUNICATIVE BEHAVIOR MODELING: MEANS OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE STRATEGIES DEVELOPMENT FOR STUDENTS SPECIALIZING IN LANGUAGE-RELATED DISCIPLINES

The article explores the didactic potential of communicative simulations in the development of the strategic component of students' communicative competence in foreign language. The author analyses the notion of communicative simulation, defines its basic characteristics. The article also demonstrates the possibility of effective strategies development for the students specializing in language-related disciplines on the basis of communicative reality modeling in simulation.

Keywords: communicative simulation, foreign language communicative strategy, modeling, dramatization, role-play.

Актуальність проблеми використання інноваційних методик, зокрема комунікативних симуляцій, в іншомовному навчанні зумовлена сучасними тенденціями у сфері вищої лінгвістичної освіти, які спрямовані на максимально ефективну підготовку майбутніх фахівців філологічного профілю. Здійснення іншомовного спілкування є основою їхньої професійної діяльності. В умовах постійного розширення сфери іншомовної комунікації навчання іноземних мов студентів філологічного профілю характеризується вагомою потребою володіти

певними предметними вузькоспеціалізованими знаннями в сфері лінгвістичної науки (перекладознавства, соціолінгвістики, літературознавства, історії мови, компаративістики тощо) і необхідністю практичного використання іноземної мови з метою реалізації різних, зокрема професійно-комунікативних, цілей.

Англійська мова, будучи прийнятою за стандарт міжнародного спілкування, відіграє особливу роль у міжнародній комунікації. У фахівців філологічного (іншомовного) профілю повинно бути сформоване уявлення про різноманітність національних, регіональних, соціальних та інших варіантів мови, престижні і непрестижні діалекти, стандартні і нестандартні форми, а також вміння розрізняти ці мовні особливості з урахуванням змін у суспільстві та культурах народів, які є носіями мови [8, с. 69].

Однак, щоб бути успішними працівниками, необхідно не стільки набувати окремі знання, навички та вміння, скільки комплексно розвивати мовленнєві стратегії, що дасть змогу планувати і здійснювати комунікативну діяльність іноземною (зокрема англійською) мовою з використанням усіх наявних комунікативних ресурсів [9, с. 12]. Під *іншомовною мовленнєвою стратегією* розуміємо сукупність мисленнєво-мовленнєвих дій, спрямованих на моделювання мовленнєвої поведінки учасників комунікації з метою забезпечити реалізацію комунікативних намірів і досягнення комунікативних цілей у процесі іншомовного спілкування. Можемо припустити, що базуючись на моделюванні реальності, симуляція у навчанні англійської мови студентів філологічного профілю розкриє найбільші можливості для розвитку англомовних мовленнєвих стратегій зокрема та комунікативної компетенції загалом. Теоретичне обґрунтування об'єктивності цього твердження є **метою статті**.

Аналіз наукової літератури свідчить, що симуляції широко застосовуються як високоефективні засоби навчання у сфері бізнесу, військовій, технічній, економічній та соціальній галузях, тоді як вивчення потенціалу використання симуляцій у мовному навчанні є лише фрагментарним, а дослідження їхніх функцій у розвитку мовленнєвих стратегій в рамках вищої іншомовної освіти потребує значної теоретичної розробки.

Дидактичні можливості використання симуляцій у навчальному процесі досліджували К. Джонсон, Б. Мілліс, Д. Гертель, О. Міхєєва, М. Кларін, з точки зору методики навчання іноземних мов – Д. Коулман, П. Бамбру, У. Літлвуд, Є. Лю та ін.

Особливість вивчення іноземних мов студентами філологічного профілю полягає у домінуванні її соціально-комунікативної спрямованості. Врахування специфіки іншомовної підготовки студентів філологічного профілю у контексті таких професій, як лінгвіст, вчитель іноземних мов, перекладач, засвідчує про великі можливості досягнення максимально якісного результату навчання завдяки використанню комунікативних симуляцій. На відміну від працівників інших галузей, для фахівців філологічного профілю іншомовна комунікативна діяльність є не лише засобом досягнення окремих професійних цілей, а й основним змістом професійної діяльності.

В зв'язку з цим студенти філологічних спеціальностей повинні володіти значно більшим арсеналом комунікативних засобів для здійснення іншомовного спілкування, ніж інші категорії студентів, для яких іноземна мова не є пріоритетною у професійній діяльності. Слідом за І. Липською відзначаємо, що для них теж характерна багатоваріантність їхньої майбутньої професійної діяльності, а отже, в навчанні необхідно враховувати усі сфери іншомовленнєвої комунікації [4, с. 2]. Вважаємо, що для фахівців лінгвістичної галузі здатність до ефективного використання іншомовних мовленнєвих стратегій у різноманітних ситуаціях іншомовного спілкування є визначальною.

Крім аналізу особливостей навчання студентів мовних спеціальностей, для обґрунтування доцільності формування стратегічної компоненти іншомовної комунікативної компетенції студентів з допомогою симулятивного навчання (*simulation-based education*) необхідно з'ясувати, що є сутністю комунікативної симуляції. Для цього нами розглянуто й узагальнено наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, які стали підґрунтям для твердження, що більшість запропонованих тлумачень симуляції у педагогічному контексті включають процеси імітації та моделювання реальності.

Одне з перших та актуальних донині досліджень симуляцій здійснив К. Джонс. Згідно з його позицією симуляція – це відтворення реальності, що може бути абстрагованою,

спрощеною або пришвидшеною моделлю певного процесу [13, с. 11]. Д. Хертель і Б. Мілліс додають, що симуляційні моделі ситуацій репрезентують лише ті елементи реальності, які викладач вважає значущими для досягнення попередньо встановлених навчальних цілей [12, с. 17]. На думку Дж. Гертеля і Б. Мілліс, в контексті навчання у вузі симуляції – це «послідовні навчальні дії, спрямовані на прийняття студентами рішень та виконання ними заздалегідь розподілених ролей з метою вирішення певних завдань з навчальної дисципліни у середовищі, в якому моделюється реальність відповідно до вказівок викладача» [12, с. 5].

Дещо менш поширеним є трактування, запропоноване Д. Крукалом і Д. Саундерс, котрі вказують на взаємозалежності симуляції і комунікативного процесу й стверджують, що симуляцію варто тлумачити не тільки як відтворення реальності, а і як справжні реальності, які вважаються такими через свої властивості (в ході здійснення реального комунікативного акту) [11, с. 12]. У «Грінвудському словнику навчання» симуляція трактується як «імітація або репрезентація реальної міжособистісної чи іншої динаміки, включаючи артефакти, правила, наслідки тощо, призначені допомогти учасникам зрозуміти динаміку складної ситуації» [15, с. 337]. Відповідно до трактування, запропонованого у «Словнику з методики навчання мов та прикладної лінгвістики», симуляція – це «дії, які відтворюють або імітують реальні ситуації у межах навчальної аудиторії»; при цьому студенти виконують певні ролі в цих ситуаціях, вирішують завдання чи проблему, а наслідки «симулюються» на основі прийнятих учасниками рішень та пропозицій [14, с. 335–336].

Таким чином, симуляційні завдання можна розуміти як модифікації реального світу, що здійснюються з навчальною метою. Однак оскільки головною метою навчання англійської мови студентів філологічних спеціальностей є формування їхньої комунікативної компетенції, зокрема формування іншомовних мовленнєвих стратегій, симуляція для такої категорії студентів має характеризуватися комунікативною спрямованістю, що є ключовою у професійній діяльності майбутнього фахівця філологічного профілю. Тому вважаємо за доцільне послуговуватися тлумаченням симуляції за Дж. Гертелем і Б. Мілліс з подальшим уточненням: *комунікативна симуляція* передбачає моделювання комунікативної реальності з метою виконання завдань комунікативного характеру в межах навчання іноземної мови (цільова мова нашого дослідження – англійська).

Загалом аналіз науково-методичної літератури дає змогу визначити певні характеристики симуляцій.

1. Учасники симуляції виконують функціональні ролі [13, с. 134]. Для студентів філологічних спеціальностей в перелік ролей можуть увійти професійні (науковець-філолог, вчитель, перекладач, журналіст, студент, екскурсовод) і різні соціальні ролі.

2. Симуляція моделює середовище, але дії учасників реальні і повинні відбуватися з урахуванням етики реального життя [13, с. 135]. Відповідно, комунікативна симуляція передбачає дотримання мовленнєвої етики – правил мовленнєвої поведінки, що здатні забезпечити успішне спілкування [2, с. 198], а отже, спонукає учасників симуляції до активного використання конвенційних стратегій, стратегій ввічливості, які спрямовані на кооперацію між учасниками комунікативного процесу.

3. Симуляція має структуру, що може бути змінною, але включає певні основні елементи: брифінг, власне симуляція, дебрифінг (процесуальні складові), учасники і виконавці ролей (у нашому випадку – студенти-філологи), викладач-модератор, сценарій, матеріали, симулятивне середовище, проблема/завдання, цілі, комунікативна взаємодія [12; 13].

Ключовим у симуляції є моделювання, під яким розуміється дослідження різних об'єктів на їх аналогах (моделях) для встановлення або уточнення характеристик існуючих об'єктів. Вважається, що модель може замінювати оригінал на рівні структур, на рівні поведінки чи функцій і на рівні результатів [1, с. 145].

Моделювання є спорідненим аспектом симуляції та інших інтерактивних видів навчальної діяльності – рольової гри, драматизації. Відмінності між ними нечіткі. Скажімо, якщо в симуляції визначають процесуальні складові: брифінг, власне симуляцію та дебрифінг, то в рольовій грі – етапи підготовки, проведення і колективного обговорення результатів гри [1, с. 264; 13, с. 113–124]. На відміну від симуляції, під час якої учасники діють у рамках функціональних ролей, а також отримують основну інформацію стосовно функціонального

аспекту (відомості про стать, вік, професію тощо), рольова гра допускає вигадання ключової інформації гравцями [10, с. 14]. Крім того, симуляція передбачає постановку проблеми або завдання, що характеризується багатоваріантністю шляхів вирішення; її сценарій будується так, що результат залежить від вибраних комунікативних тактик, мовленнєвої взаємодії між учасниками іншомовного спілкування. У симуляції домінує спонтанне мовлення, а це вимагає від її учасників високого рівня володіння іншомовною комунікативною компетенцією.

Студенти в межах своїх функціональних ролей є абсолютно самостійними у виборі та застосуванні певної мовленнєвої стратегії, комбінації різних мовленнєвих тактик, здійсненні комунікативних ходів задля реалізації комунікативного завдання. Натомість рольова гра може бути керованою, частково керованою, вільною чи епізодичною залежно від складності мовленнєвого завдання [1, с. 265]. В рольових іграх учасники можуть отримувати деталізовані вказівки щодо дій та особистостей, яких вони грають, котрі практично не передбачають об'ємних висловлювань і вільних кінцівок, часто обмежуючи арсенал мовних засобів до того, що вивчається в конкретний момент. Відмінність між поняттями симуляції та гри полягає також в тому, що метою гри є здобути перемогу, набрати якнайбільшу кількість балів, тоді як у симуляції, зазвичай, не буває абсолютних переможців чи переможених, до уваги беруться правила етики реального життя.

Іноді симуляцію розглядають як форму драматизації [5, с. 197–199]. Особливістю драматизації є співвіднесення її елементів у виконанні студентами з акторською грою акторів [5, с. 197]. Однак, на відміну від інших форм драматизації, в симуляції учасники повинні «забути» про те, що комунікативна реальність є змодельованою і сприймати її як справжню комунікативну реальність, а отже, і діяти як в реальному житті. Зазначимо, що драматизація може передбачати здійснення не лише спонтанного, а й повністю підготовленого мовлення, як, наприклад, у постановці вистави, що дозволяє студентам прослідкувати і вивчити окремі мовленнєві тактики, засвоїти різні способи реалізації окремих мовленнєвих стратегій, навіть невербальних стратегій і стратегій мовчання.

Максимальне наближення до реальних умов спілкування дає студентам змогу експериментувати зі способами реалізації мовленнєвих тактик, використовуючи нову лексику і граматичні структури під час виконання колективного завдання, самостійного прийняття рішень, реалізації певного вибору, застосовувати всі наявні комунікативні ресурси і вибудовувати їх у цілеспрямовану лінію мовленнєвої поведінки – мовленнєву стратегію. Отже, студенти засвоюють не лише теоретичні положення про мову, а й збільшують свій активний і пасивний словниковий запас, розвивають мовну здогадку, інтонаційний слух та інтонування, оволодівають способами формулювання думок засобами іноземної мови у процесі іншомовного мовлення, розвиваючи іншомовну комунікативну компетенцію загалом та іншомовні мовленнєві стратегії зокрема. Відзначимо, що згідно із запропонованою О. Пометун пірамідою запам'ятовування, імітація діяльності й участь в реальному процесі різнобічного спілкування, які є невід'ємними при вирішенні симуляційного завдання, сприяють запам'ятовуванню до 90% інформації [7, с. 9].

Недоліком симуляцій є вимушене ігнорування помилок в артикуляції та вживанні лексичних одиниць і граматичних конструкцій, оскільки вони не підлягають миттєвій корекції. В зв'язку з цим, на нашу думку, застосування симуляцій максимально ефективно в поєднанні з використанням інших навчальних методів і технологій – як традиційних, так і новітніх.

Таким чином, теоретичне обґрунтування можливостей використання комунікативних симуляцій у навчанні іншомовної комунікативної компетенції виявилось доцільним для подальших практичних методичних розробок симуляцій та їх ефективного впровадження у процес навчання іноземних мов студентів філологічних спеціальностей. Очевидно, що варто розглядати симуляції у поєднанні з традиційними методами навчання, оскільки подання теоретичних відомостей про англомовні мовленнєві стратегії та подальше оволодіння цими стратегіями на практиці за допомогою комунікативних симуляцій видається нам найбільш доцільним у контексті навчання англійської мови майбутніх фахівців філологічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Азимов, А. Щукин. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.

2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К.: Вид. центр «Академія», 2004. – 344 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Липська І. І. Методика формування франкомовної лексичної компетенції продуктивного усного мовлення у студентів мовних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / І. І. Лепська. – К.: КНЛУ, 2010. – 24 с.
5. Мова, освіта, культура в контексті болонських реалій: матеріали наук.-практ. конф., 1–3 квітня 2009 р. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 292 с.
6. Пентилюк М. І. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посібник / М. Пентилюк, Т. Окуневич. – К.: Ленвіт, 2006. – 134 с.
7. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. І. Помету. – К., 2007. – 144 с.
8. Преподавание и изучение иностранных языков: традиции и новации: материалы науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию со дня рождения проф. З. М. Цветковой / отв. ред. Н. Ф. Коряковцева. – М.: МГЛУ, 2002. – 96 с.
9. Програма з англійської мови для університетів/інститутів (п'ятирічний курс навчання): проект / С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей (керівники) та ін. – К.: КДЛУ; Британська Рада; МОН України; Нова Книга, 2001. – 246 с.
10. Українська освіта у світовому часопросторі: матеріали Другого Міжнар. конгресу, 25–27 жовтня 2007 р. – К.: Укр. агентство інформації та друку «Рада», 2007. – Кн. 1. – 592 с.
11. Communication and Simulation / ed. by David Crookall and Danny Saunders – Clevedon: Multilingual Matters Ltd., 1989. – 296 p.
12. Hertel J., Millis B. Using Simulations to Promote Learning in Higher Education: an Introduction. – 1st ed. – USA: Stylus Publishing, LLC, 2002. – 132 p.
13. Jones Ken. Simulations: A Handbook for Teachers and Trainers. – 3rd ed. – London : Kogan Page Ltd., 1995. – 145 p.
14. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. – 2nd ed. / Jack C. Richards, John Platt, Heidi Platt. – Harlow: Pearson Education Ltd., 1999. – 423 p.
15. The Greenwood Dictionary of Education / ed. by John W. Collins III, Nancy Patricia O'Brien. – USA: Greenwood Press, 2003. – 431 p.